

ACTES DEL XXè CONGRÉS D'HISTÒRIA DE LA MEDICINA CATALANA. Vic. Juny 2018

MEDICINA POPULAR A LLEIDA, SEGONS EL RECULL DEL DR. CAMPS I CLEMENTE

CAMPS i SURROCA, Manel; CAMPS i ALER, Blau

Aquest escrit és una part de la recopilació de totes aquelles pràctiques, dites i creences populars moltes d'elles relacionades amb la medicina, recollides del públic pel nostre pare i avi, Manuel Camps Clemente, en el decurs del temps.

La seva afecció a la medicina popular era molt forta i va tenir ocasió en la seva llarga pràctica rural d'ampliar la relació metge malalt amb la recollida de coneixements autòctons, generalment del medi on exercia, o també d'altres zones geogràfiques, que li aportaven els malalts que visitava i coneixia. Aquest exercici tenia també la virtut d'enriquir l'esmentada relació i per tant de contribuir a la bona pràctica mèdica. La seva medicina era més que tècnica.

El seu interès per aquests temes, així com per molts d'altres, va fer que anés adquirint i sedimentant a través de moltes hores de dedicació, criteris propis sobre molt diverses qüestions.

En el tema que ens ocupa ara, entre papers diversos n'hem trobat un on explica el seu criteri sobre els eixarms. Diu així: "L'intent de guarir malalties per mitjà d'oracions o bé pronunciant paraules misterioses més o menys intel·ligibles, és antiquíssim. Tenint en compte que les malalties eren atribuïdes a esperits malignes introduïts en el cos del malalt, no és d'estranyar l'intent d'allunyar-los amb l'ús de fórmules màgiques. Amb tota seguretat, els eixarms van ésser empleats en èpoques paganes i, posteriorment, a l'adveniment del cristianisme, van continuar, canviant simplement en molts casos el nom de la divinitat invocada per la d'un sant de devoció popular. Altres vegades, han arribat als nostres dies grups de paraules desconegudes i sense sentit que, naturalment, hem de suposar que han estat molt modificades al transmetre's de boca en boca i de generació en generació. És freqüent que la pronunciació de les paraules màgiques vagi acompanyada de tocaments de la part malalta per l'eixarmador. Així procedia Crist a l'efectuar les seves nombroses curacions".

El 15 d'abril de 2018, el senyor Francisco Morrerres Camí, de Soses, de 92 anys d'edat, em va explicar una oració que li havia ensenyat la seva mare, Isabel Montull Vilaró, per curar les angines. Primer de tot se sucaven les angines de la gola (coll) amb oli d'oliva i també els dos canells i començava l'oració dient: Nostre Senyor i Sant Pere tots dos anaven per un camí i trobaren a Sant Martí i li digueren: "*Martí, que fas aquí? Guareixo de mal de vinoves de X.X.X. Suqueu-les amb oli d'oliva, que es fondran com saliva. Per les tres persones de la Santíssima Trinitat que es curin les angines i palodis de X.X.X. aviat*". La persona que deia l'oració, amb una mà aguantava el braç del malalt i amb

l'altra li anava estrenyent els canells amb els dits sucats d'oli, mentre anava dient l'oració. I així es feia durant nou dies seguits, i a la nit deia nou parenostres cada dia mentre durava la novena de l'oració. Al cap de dos dies les angines desapareixien. Algunes persones se'n reien, d'aquest procediment.

AIGUA

Exposem set dites:

L'aigua tallada no fa mal (d'aquí la pràctica de "tallar" amb el dit el raig d'aigua quan hom beu a galet). --- . A qui té part amb vida, l'aigua li és medicina. --- . L'aigua corrent, no fa mal a la gent. --- . Lo vi fa sang, l'aigua al barranc. --- . L'aigua fa la vista clara. --- . Lo peix se fa a l'aigua. --- . Beure sense menjar, viure sense salut.

AIRADA

Eixarms. I

En el nom del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant Amen.

Aquest cop d'aire que curo de X.X.
pel seu cap o el seu braç o tot el seu damunt,
que li pugui treure ben aviat. Amen.

Si és del matí, Jesús i Sant Martí.
Si és de mig-dia, Jesús i la Verge Maria.
Si és del vespre, Jesús i Sant Silvestre.

Mont Roig,
Mont Blanc,
Mal estrany.

A Vos Maria, que teniu tantes propietats, vos demano que feu la beneïta gràcia de curar aquest cop d'aire de X.X. ben aviat. Amen.

Cap de Marc.
Cap de Marc.
Cap de Marc.
Cap de Marc.
Cap de Marc.
Cap de Marc.

(Tres parenostres a la Santíssima Trinitat).

Pel bon efecte d'aquesta oració, no és necessari que el malalt estigui present al moment de dir-la.

S'agafa un plat d'aigua i es van fent creus sobre d'ell mentre es recita l'oració. Quan es diu, "Si és del matí", s'hi tira una gota d'oli; quan es diu, "Si és del mig-dia", una altra; i al dir, "Si és del vespre", una altra.

Si les gotes d'oli es desfan, és prova de que efectivament el malalt pateix una airada i que per tant curarà.

(Butsènit. 1974)

II.

Sant Pere i Sant Joan
anaven per un camí,
Van trobar lo maligne.
-Maligne, on vas?
Vaig a trencar els ossos
de X.X.
-Tu no hi aniràs pas!
Tu aniràs al camp
a menjar herbes amargues.
Si l'airada és del matí
valguem Déu i Sant Martí.
Si l'airada és de mig-dia
valguem Déu i la Verge Maria.
Si l'airada és del vespre
vaguem Déu i Sant Silvestre.

Es diu "trencar els ossos", perquè les airades fan mal a tots els ossos.
(Lleida).

ALIMENTS

Trumfes i carn

Los carlistes mengen trumfes,
los lliberals mengen carn,
encara que mengin trumfes
los carlistes guanyaran.

Ous

Exposem dos dites:

. "Un ou, maleit qui el cou". Es refereix a que d'ous hom deu menjar-se'n dos.
Mai un de sol. A Organyà pronuncien precisament "malàit". (Organyà).

. "Els ous van a parells", diu una altra dita que fa referència al mateix, si bé amb manifesta segona intenció.

Pa

Exposem sis dites:

. Les penes amb pa fan de més bon passar.

- . Tothom neix amb un pa sota l'aixella.
- . Déu dona pa al qui no té queixals.
- . Per molt pa mai és mal any.
- . Lo pa mai fa mal.
- . Lo pa ullat i el formatge serrat.

Peix

Exposem dos dites:

- . “Lo peix se fa a l'aigua”. Equival a lo peix a l'aigua creix. (Alcarràs. La persona que ens ho va dir ho va fer indicant que no és d'aliment).
- . “Qui bé menja be treballa”.

ANGINES

Eixarms

I.

-Sant Joan i Sant Pere
van per un camí,
encontren Sant Martí.
-Martí, Martí, que fas aquí?
-Tinc un mal d'angines
que no el puc sofrir.
-Posa't-hi oli d'olives
que te les farà pansir.
(*Vilanova de la Barca. 1950*).

II.

Després de” trencar-les” (fregant amb el dit gros la part radial dels canells del malalt), es diu la següent oració:

A Betlem hi ha tres ninyes:

La una talla,
l'altra cus
i l'altra cura les angines
(*Guils del Cantó*).

III.

Nostre Senyor i Sant Pere
van per un camí,
encontren Sant Martí.
-Martí, Martí, que fas aquí?

-Aquí estic carregat d'angines
que m'acabo de morir.
-Curateles amb oli d'olives
que te les defaran com a salives.
Si així fos veritat,
tant si és veritat com no és veritat,
dis tres Parenostres a la Santíssima Trinitat.
Que es curen les angines de X.X. ben aviat.
(Soses).

IV.

-Magí, Magí
que fas aquí
-Curo mal d'angines
-Suca-te-les amb oli d'olives
i se't fondran com a salives
(Alcarràs)

Remeis

- . Embolicar el coll amb una mitja amb segó calent i torrat.
- . Embolicar el coll amb una mitja amb segó calent.
- . Sucar el coll amb greix de gallina.
- . Posar al coll una torrada de pa molla de vinagre calent.
- . Gargarismes d'aigua i vinagre.
- . Pegat fet de la següent manera: Sobre una fulla de col escalivada i a la que se li han tret els nervis més grossos, es posen nou fulles de "roma", també escalivades i sucades amb sagí dolç. La "roma" equival al que aquí en diuen "llengua de bou" (*Pallerols*).
- . Pegat fet a la paella amb escarola i sagí dolç. Quan està cuit, afegir-hi dues clares d'ou. La part del pegat que no toca a la paella és la que ha de posar-se en contacte amb la pell. Es renova cada dotze hores un total de tres vegades, després de les quals s'embolica el coll amb la pell d'un conill recent espellat (*Pallerols*).
- . "Trencar-les" o bé pels canells fent un massatge amb els dits al marge extern o bé tirant les espatlles enrere.
- . Glopejar aigua calenta amb vinagre. Una torrada escaldada amb vinagre i posada al coll
- . També, a Soses, un unguent de serp.

Costums

. Sant Blai (3 de febrer), advocat contra el mal de gola. Ha estat costum portar a beneir en el dia d'avui una cistella amb fruites, de preferència pomes o codonys, com a remei o per protegir del mal de gola, ja que es guarden molt per quan es presentava l'ocasió. Havia estat costum sortir a berenar a les afores i menjar part de la fruita i pa beneïts. Es procurava portar els nens per protegir-los del mal de gola. Aquest costum era molt extens a Lleida on es menjaven als erals els redorts (coques amb mantega i ous).

. Hi ha relíquies del Sant a Palau d'Anglesola, Castellnou de Seana i Sidamunt.

Els goigs de Castellnou diuen:

De vos relíquia sagrada
Castellnou guarda i adora
i en ella té i atesora
la prenda més estimada
de tot l'Urgell i Segarra
molts malalts haveu curat.

Oració

Es deia el dia de Sant Blai al menjar el pa beneït:

“Aquest pa beneït quem menjo
no és per fam ni per talent.
Si la meva mort és prompta
quem sirvo de sacrament”.

(Vilanova de la Barca).

ANGINES BLANQUES

Oració

Ninetes, ninetes, ninetes,
anem allà on tenim d'anar.
Nostre Senyor ens espera
a la voreta del mar.
Los peus li toquen a l'aigua,
les mans li saben altar,
sino la Santa Magdalena
és mal fàcil de plorar.

Baixe un estudiant
vestit de capellà,
una capa revestida.
Amen.

Sant Pere i Sant Pau baixeu-me les claus,
Que'ls angelets se moren de fam.
Deixeu-los morir, al cel anirem.
Trobem dos senyores boniques de cara,
l'una es diu Maria i l'altra Santa Ana.
Santa Ana me diu que me'n baixa a casa.
Trobo un minyonet tancat a la caixeta,
la caixeta és d'or, lo panyet de plata.
Tot lo que hi ha dins, és l'Hòstia Sagrada.

(Aquesta oració solament pot passar d'hereu a hereu. El dia més apropiat per ensenyar-la és el Dijous Sant).

(Lleida. 1973).

ARDOR (O FOC)

Remeis

Hi ha elements "refrescants", és a dir, que combaten o eviten "l'ardor", i elements "ardents" o que la produeixen.

Són refrescants:

- . Aigua de civada.
- . Aigua de gra de llinosa.
- . Aigua d'arròs.
- . Ajudes fetes amb aigua de malves.
- . Brou de pa.
- . Brou de pollastre.
- . Brou de vedella.
- . Brou de granotes.
- . Aigua de plantatge.

Dites

Lo foc, l'aigua l'apaga.

AVORTAMENT

Creences

Els xiquets es formen més aviat i s'aguanten més. Les nenes es llancen més aviat. Es a dir, és més possible avortar femella que mascle (*Alcarràs*).

BEURE

Dites

Beure sense menjar, viure sense salut (*Alcarràs*).

MAL BLANC

Remeis

. Es posa vi en una xicreta . S'hi mullen tres drapets amb els que's rentarà la boca del nen. Un cop usat cada drapet, tirar-lo amb força cap enrere procurant que quedi pegat a la paret. Un cop fet, l'infant queda curat (*Alcarràs*).

. Es troba al camp una herba que té les fulles amb unes taques petites blanques (no va saber dir-me el nom de l'herba). S'agafen set de dites fulles i es deixen al sol, cara avall, durant set dies, al terme dels quals estarà curat el mal blanc del nen (*Alcarràs*).

LA BOGERIA I EL SENY

Dites

. Sap més un boig a casa seva que un savi a la dels altres.

. Qui no té seny no té fred.

. Qui perd los béns, perd lo seny.

. Qui canta a la taula i xiula al llit, no té el seny gaire complit.

. Si està boig, que el tanquin.

. Val més una hora més de coneixement, que de vida.

. Un boig n'hi fa cent.

. Tantes en diuen los boijos, que alguna n'encerten.

. Està més boig que un llum de ganxo.

. No et fiïs de garrotada de tonto.

. Als rucs, los albarden.

. Lo que es pensa saber massa, té el cap de carabassa.

. Infants i orats, diuen la veritat.

. Val més riure, que fer riure.

. Val més callar, que amb rucs parlar.

. Qui tingue més coneixement, que se'n valgui.

. Mal de manies, no en curen los metges.

. Bon aliment, fa bon enteniment.

. Val més un prompte que un tossut.

. Boigs, fan bitlles.

. No hi ha cap boig que es tire terra a la seva vista.

- . Los boijos fan boijades.
- . La raó, només se dóna als boijos.
- . La sang tot ho segueix. Es refereix a la transmissió de tares hereditàries (*Alcarràs*).
- . Qui molt abasta poc estreny (*Alcarràs*).
- . Qui molt abasta i poc estreny és senyal de molt poc seny (*Alcarràs*).

BRIÀ

Remeis

- . Sucar-lo nou dies seguits amb saliva dejuna (*Alcarràs*).
- . Oli batut amb aigua (*Alcarràs*).
- . Oli batut amb sofre (*Alcarràs*).

Eixarms

Brià, caballé
mala fe pugues fer tu,
jo ben fart tu ben dejú
mala fi pugues fer tu.

(Es diu durant nou dies, senyant el brià).

(*El Poal*).

És una degeneració de:
Brià, mal caballé
mala fi pugues fer
tu ben fart i jo ben dejú
mala fi pugues fer tu.

BROSSES A L'ULL

Eixarms

I.

Brossa ix de l'ull que no t'hi vull, una goteta de llet de la Verge Maria si que la vull.

(Repetir-ho tres vegades i dir tres parenostres a la Santíssima Trinitat).

II.

Una brossa tinc a l'ull,
si és de terra no la vull,
si és del Cel si que la vull,
Mare de Déu de Butsènit
traieume-la de l'ull.

BROUS

- . “Caldo de serp”. Un cop pelada, se li treuen el cap i els budells i es fa bullir durant dues hores. Evita el contagi en temps d’epidèmies. És molt refrescant.
- . Si es fa bullir una gallina negra sense plomar, el caldo resultant cura la gelosia dels infants.
- . El “caldo de partera”, a Alcarràs, consistia en batre un ou i escudellar-lo. Es donava a les dones recent parides.
- . “Caldo de granotes”. És molt refrescant.
- . “Caldo de xut”. És molt sà (*Vilanova de la Barca*).
- . “Caldo de titana”. En sentit irònic. Quan un nen a Alcarràs, preguntava a la mare: que hi ha per dinar? Se li contestava: ¡caldo de titana! Titana es referia a gallina (“tita”), quan la realitat era que degut a la pobresa existent, el dinar el limitava a una paellada cega (o sigue, sense cap mena de tall).
En aquells temps, es deia que el caldo de gallina solament es podia prendre quan “hi havia fum a l’altar”, és a dir, els dies de festa solemne, referint-se al fum de l’encens en les celebracions de les diades importants (*Alcarràs*).
- . “Braó” (part de la pota dels xais que segueix al turmell). El brou que s’hi obté és molt refrescant i indicat per tota mena de malalts.
- . El de colom, és refrescant i de fàcil digestió.
- . El de gallina, de molt aliment però també molt ardent.
- . Els de guatlla o pardal són refrescants.
- . “Brou bufat”, és el suc que queda al calder després de fer bullir les botifarres.
- . Brou de pa. El resultat d’escudellar un crostó de pa torrat i sucats d’oli. Per malalts molt delicats (és conegut com brou i no “caldo” com els altres).
- . En els dinars de funeral, mai se servia cap mena de caldo. Solament aliments sòlids. Tampoc carn de ploma.

EL CABELL

- . Hi ha la creença de que el cabell “menge molt”. Per lo que no és bo dur-lo massa llarg.
- . Home roig, no et faci goig.
- . Home roig i gos pelut, primer mort que conegut.
- . Seny i cabells blancs, no van per anys.

EL CAMINAR

Dites

- . Qui no s’atura, fa via (*Alcarràs*).
- . Lo bon camí és drecera.
- . Si vols arribar com un jove, puja com un vell.
- . Lo mal camí, passar-lo prest.

EL CAP

Dites

- . Lo cap és bort.
- . Lo cap, mort o curat.
- . Lo cap, compromet molt (*Alcarràs*).
- . Lo mal de cap, lo ventre ho sap.
- . Al mal de cap, omple-li el pap.

CARA (Fàcies)

Dites

- . La cara, no mint.
- . Bona cara i dolents fets.
- . Ditxosa la cara en que's coneix la màscara.
- . La cara tingue neta, que'l cul no surt a la finestra.
- . Té un color, que la terra el crida.
- . Fer careta.
- . Qui té bon marit, a la cara ho porta escrit.
- . A la cara ho porta escrit.
- . Que farem? Mala cara quan morirem!
- . Qui cara veu, cara honra.
- . Amb la cara pague.
- . No mudarà de cara quan morirà.
- . Quan morirà, no farà pitjor cara
- . És més lleig que un reclam del dimoni (*Soses*).
- . Semblar un seixanter. Per ser molt gran (*Alcarràs*).
- . El greix, a la cara llueix (*Soses*).
- . Color de merda d'oca.
- . Cara de prunes agres.
- . Cara de jutge.
- . Cara de pena.
- . Galtes de pa tou.
- . Qui té bon nas, té bon detràs.
- . Ulls blaus, esgarrapaclus.